

Evoluční morfologie rostlin

Jak přežít nepřízeň... ...a jiné adaptace

Pavel Veselý

MODULARIZACE VÝUKY
EVOLUČNÍ A EKOLOGICKÉ
BIOLOGIE
CZ.1.07/2.2.00/15.0204

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Dužnatost

- hromadění zásob vody pro přežití období sucha
- Listoví či stonkoví sukulenti
- povrch listů/stonku je kryt silnou kutikulou
- rostliny suchých oblastí, malá tolerance mrazu
- často fotosyntéza CAM
- *Piperales – Peperomia*
- *Vitaceae*
- *Rosidae – Euphorbiaceae*
- *Caryophyllales – Aizoaceae, Portulacaceae, Cactaceae, Chenopodiaceae*
- *Asteridae – Crassulaceae, Asclepiadaceae, Lamiaceae, Plantaginaceae, Asteraceae*
- *Liliopsida – Agavaceae, Asphodelaceae, Orchidaceae*

Dužnatost

<http://www.mccullagh.org/db9/1ds-4/prickly-pear-cactus-flowering.jpg>

Opuntia ficus-indica (Cactaceae)

Dužnatost

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c6/E_obesa_obesa_ies.jpg

Euphorbia obesa (Euphorbiaceae)

Dužnatost

Jovibarba globifera (Crassulaceae)

Dužnatost

<http://pics.davesgarden.com/pics/2003/06/09/jonivy/db5906.jpg>

Plectranthus amboinicus (Lamiaceae)

Semena

- samotné rostliny nepřežívají, jsou terofyty
- produkují velké množství semen s obvykle dobrou odolností a dlouhou klíčivostí
- kompetičně slabé druhy, často různé plevely, rostliny stepí, makií, pouští, obnažených dnů rybníků

Semena

Erophila verna (Brassicaceae)

Semena

<http://www.flickr.com/photos/digitplantimages/3388893889/>

Adonis aestivalis (Ranunculaceae)

Semena

[http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a1/California_poppy_\(Eschscholzia_californica\)_-_22.jpg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a1/California_poppy_(Eschscholzia_californica)_-_22.jpg)

Eschscholzia californica (Papaveraceae)

Semena

Coleanthus subtilis (Poaceae)

Geofytismus

- rostliny s podzemním zásobním orgánem
(kořenová hlíza, oddenek, oddenková hlíza, bazální hlíza, cibule)
- adaptace na periodické sucho či zastínění
- zejména mediteránní oblasti, některé pouště, lesy a stepi
- rostliny přežívají ve formě zásobního orgánu
- zejména jarní druhy mají krátkoživotné asimilační orgány
- rozšířen po většině evolučních větví, nejvíce však *Liliales* a *Asparagales*

Geofytismus

Galanthus nivalis (Amaryllidaceae)

Geofytismus

Cyclamen purpurascens (Primulaceae)

Geofytismus

Bryonia dioica (Cucurbitaceae)

Geofytismus

Gynandriris sisyrinchium (Iridaceae)

Geofytismus

Mandragora officinalis (Solanaceae)

Geofytismus

Urginea maritima
(Hyacinthaceae)

Geofytismus

Scorzonera mollis (Asteraceae)

Geofytismus

Geranium tuberosum (Geraniaceae)

Opadavost

- rostliny přežívají ve formě nefotosyntetického stonku
- adaptace na nedostatek vody
- temperátní oblasti na zimu, v mediteránu a suchých tropech někdy na léto

Opdavost

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1e/Fagus_sylvatica_autumn_leaves.jpg

Fagus sylvatica (Fagaceae)

Opdavost

Euphorbia dendroides (Euphorbiaceae)

Tvrdolistost

- adaptace na nedostatek vody
- listy jsou výrazně sklerenchymatizované
- v mediteránních oblastech a suchých tropech
- zejména dvouděložné rostliny
(*Magnoliopsida*, *Rosopsida*)
- vzácněji jednoděložné – *Dracaena*

Tvrdoolistost

http://botanika.bf.jcu.cz/materials/photogallery-pictures/Laurus_nobilis-kvet.jpg

Laurus nobilis (Lauraceae)

Tvrdoлистост

Quercus ilex (Fagaceae)

Poikilohydrie

- adaptace na období sucha
- schopnost tolerovat téměř úplné vyschnutí s následnou regenerací
- Mechorosty: absence kutikuly

Poikilohydrie

Foto: Jana Procházková

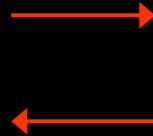

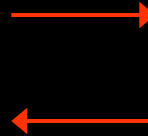
Foto: Jana Procházková

Orthotrichum pallens
Bryophyta

Poikilohydrie

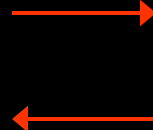
<http://resurrectionplant.net/other-species-of-resurrection-plant/>

<http://www.akvar.cz/products/selaginella-lepidophylla/>

Selaginella lepidophylla
Lycopodiophyta

Poikilohydrie

Ceterach officinarum
Aspleniaceae

Poikilohydrie

- adaptace na období sucha
- schopnost tolerovat téměř úplné vyschnutí s následnou regenerací
- Mechorosty: absence kutikuly
- Krytosemenné: Gesneriaceae (*Ramonda, Haberlea, Jankaea*)

Poikilohydrie

Ramonda serbica
Gesneriaceae

„Vzduchovody“

- adaptace na růst v hypoxických podmínkách
- Rostliny lužních lesů, bahenní a vodní rostliny
- Pneumatofory, aerenchym, sifonostélé, arthrostélé

Aerenchym

Juncus inflexus (Juncaceae)

Pneumatofory

http://www.uspza.cz/obrazky5/08-tisovec_03_big.jpg

Taxodium distyllum
(Taxodiaceae)

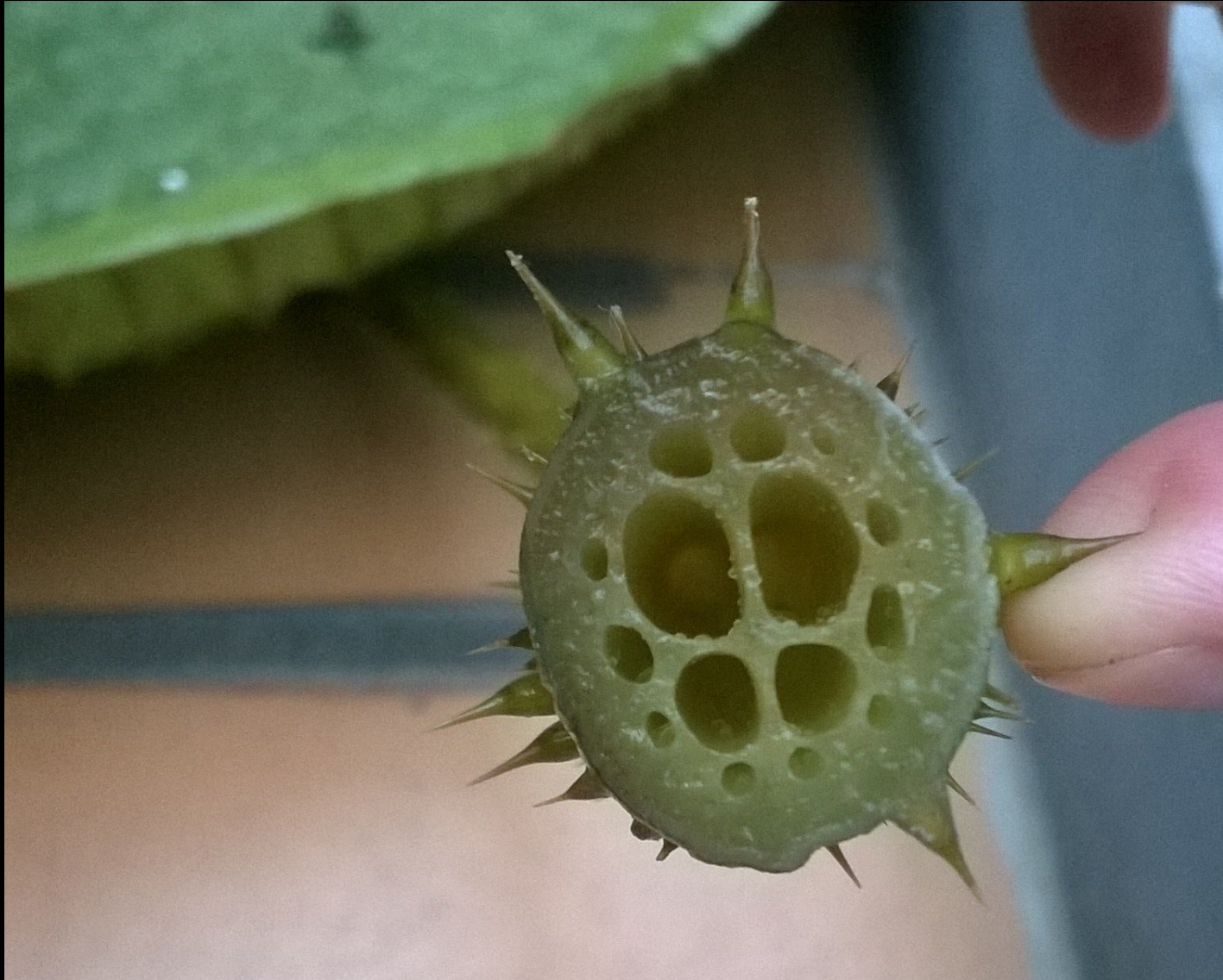
Arthrostélé

Equisetum arvense L.
©Thomas Schoepke

Equisetum arvense (Equisetaceae)

Duté řapíky

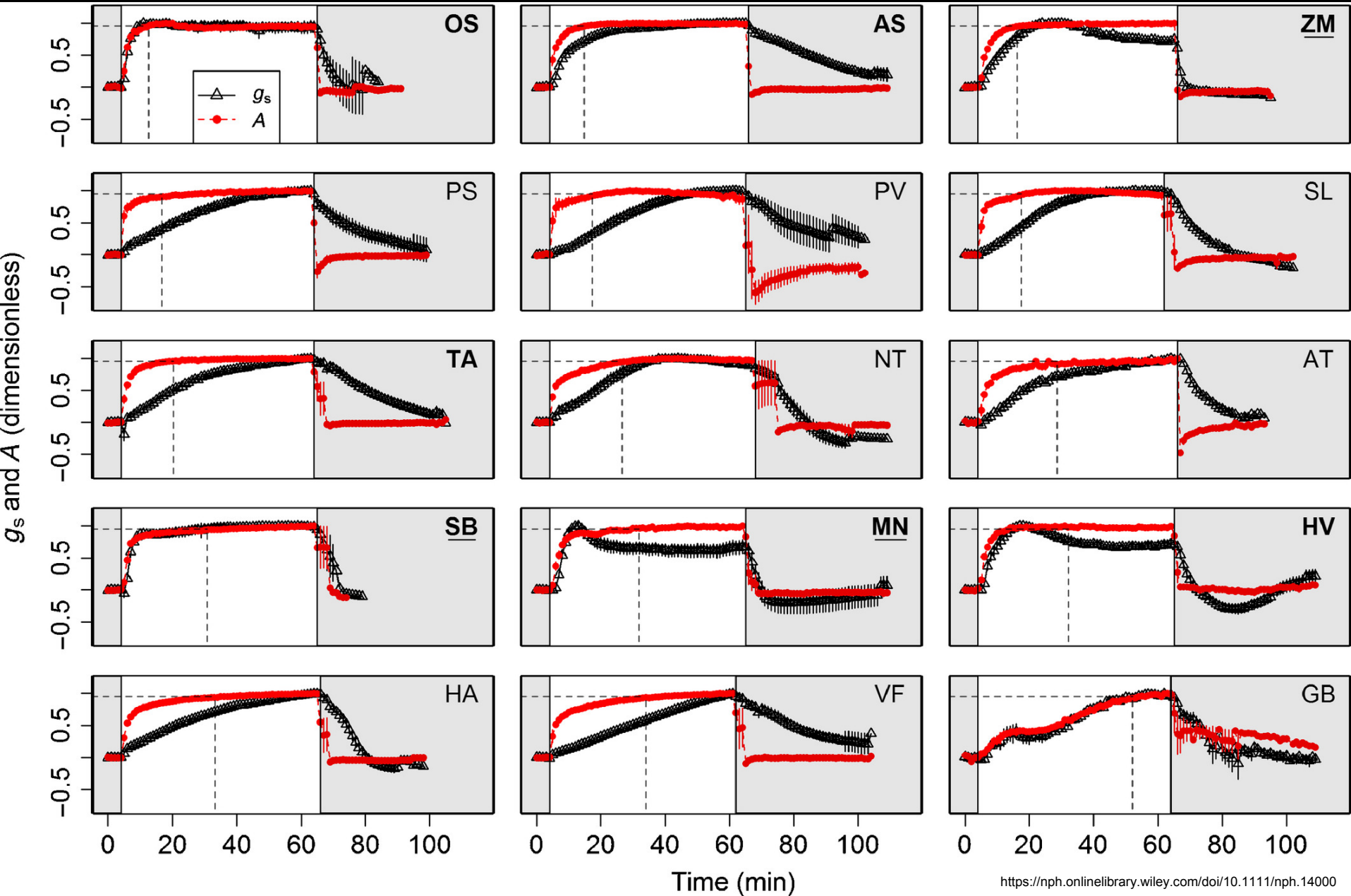

Victoria cruziana (Nymphaeaceae)

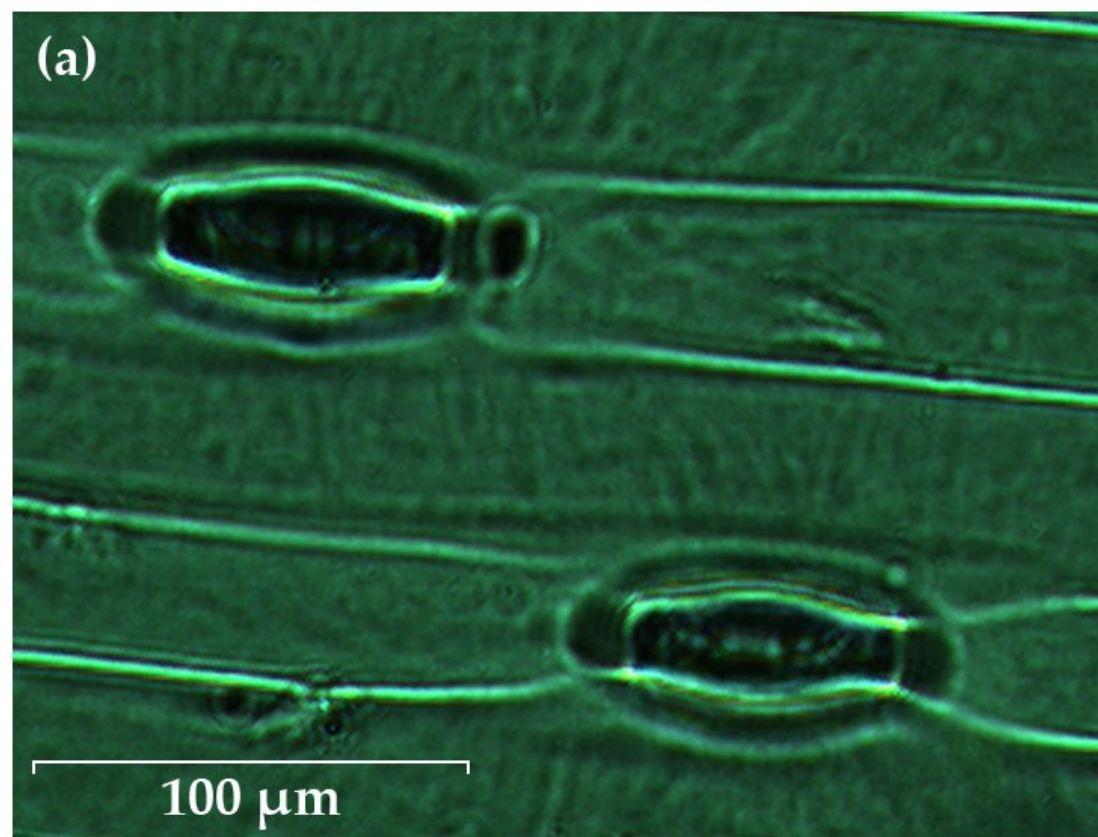
Velikost průduchů

- souvisí s hospodařením s vodou
- malé průduchy lépe (rychleji) regulují výpar
- druhy suchých biotopů mají menší průduchy
- fosilní druhy v dobách vysoké vlhkosti a CO_2 měly větší průduchy
- zviditelňuje velikost genomu pro selekci

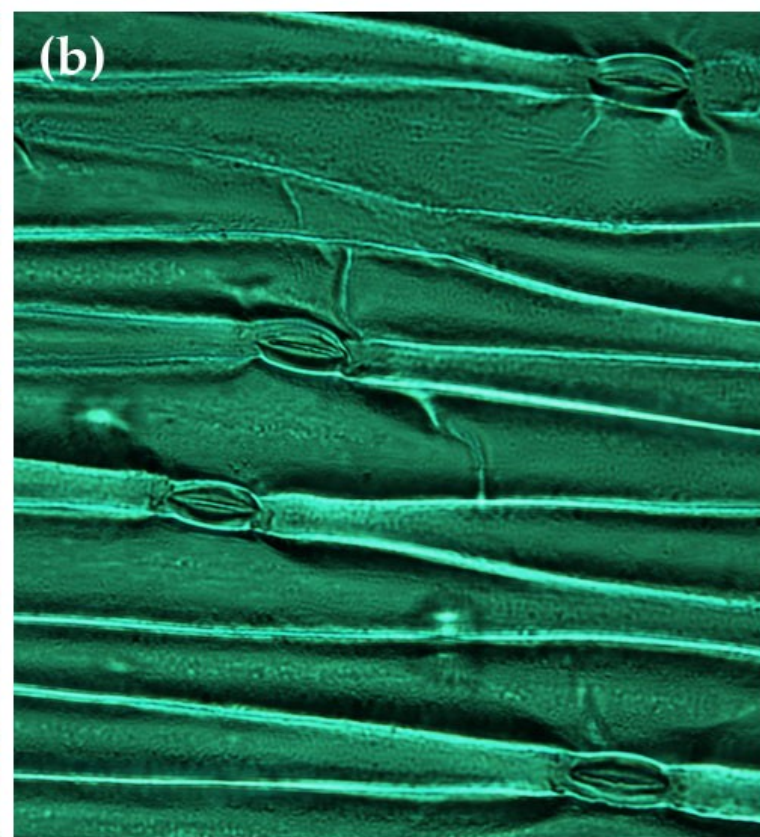
Fotosyntéza a velikost průduchů

Velikost průduchů

Gagea lutea (Liliaceae)

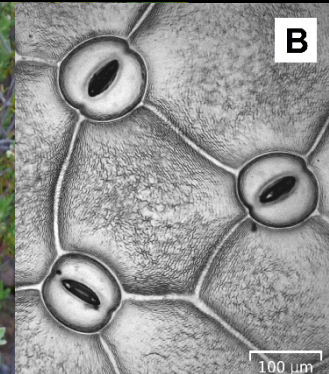
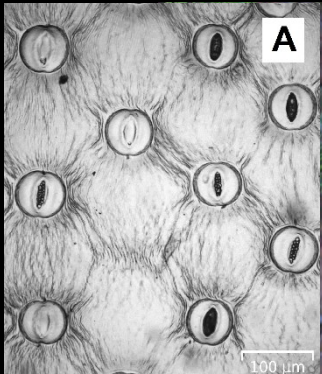

Anthericum ramosum (Anthericaceae)

Kontrastující případy

- Jarní a letní geofyty
- Vytrvalé byliny a dřeviny (zejm. stromy)
- Rozdíl mezi svrchní a spodní stranou listu

Přírodní experiment

Adaptace na oheň

- schopnost odolat ohni či rychle regenerovat
- schopnost způsobit požár (silice)
- přežívání ve formě semen, podzemních orgánů, odolných větví (reseeders, resprouters)
- často v mediteránních oblastech či suchých tropech
- semena některých druhů klíčí až po požáru

Odolnost k ohni

Quercus suber (Fagaceae)

Schopnost regenerace

Eucalyptus sp. (Myrtaceae)

Přežívání v semenech

Robinia pseudacacia (Fabaceae)

Pinus sylvestris (Pinaceae)

Způsobení požáru

Dictamnus albus (Rutaceae)

Spáleníště

PP Santon (Tvarožná)

Spáleníště

Napier (Jižní Afrika)

Zastínění

- Rostliny tvoří při zastínění větší listy (s méně vrstvami parenchymu)
- Většinou i druhy sciofilní mají větší listy než heliofilní
- Byliny z lesního podrostu mají další adaptace
 - červená spodní strana listů
 - iridescence listů

Zespodu červené listy

- V podrostu lesa je „červenozelený stín“
- Zbarvení je způsobeno antokyany v pokožce spodní strany listu
- Záření se využije dvakrát, po průchodu listem se odrazí od spodní strany zpět nahoru
- V evoluci několikrát nezávisle na sobě (*Selaginella*, *Cyclamen*, *Calathea*, ...)

Zespodu červené listy

Cyclamen purpurascens (Primulaceae)

Zespodu červené listy

<https://i.redd.it/k2lkdycgf4521.jpg>

Calathea bicolor (Maranthaceae)

Zespodu červené listy

Selaginella concinna (Selaginellaceae)

Iridescence

- V podrostu tropických lesů
- Namodralá barva je nepravá – je způsobena lomem světla na povrchu listu přítomností nanočástic SiO_2
- Ty koncentrují světlo
- V evoluci několikrát nezávisle na sobě
(*Selaginella*, *Dryopteridaceae*, *Begoniaceae*, *Cyperaceae*, ...)

Iridescence

Selaginella willdenowii (Selaginellaceae)

Selaginella uncinata (Selaginellaceae)

Iridescence

Elaphoglossum sp. (Dryopteridaceae)

Iridescence

Begonia pavonina (Begoniaceae)

Sivé povrchy

- Některé rostliny nebo jejich části mají sivý (šedo zelený) vzhled

- Vzniká lomem světla na povrchu
- Může mít tři příčiny
 - voskově ojíňený povrch
 - povrch hustě pokrytý trichomy
 - vzduchové bublinky v pokožce

Voskový povrch

Tulipa sylvestris (Liliaceae)

Husté pokrytí trichomy

<http://www.biolib.cz/IMG/GAL/130741.jpg>

Filago arvensis (Asteraceae)

Husté pokrytí trichomy

Salvinia natans (Salviniaceae)

Vzduchové bublinky

Pilea cadierei (Urticaceae)

Význam sivosti

- **Adaptace na nadměrné ozáření**
(všechny možnosti)
- **Nesmáčivý (hydrofobní) povrch**
(vosk / trichomy)
- **Snížení transpirace**
(vosk / trichomy)
- **Flekatost – ochrana před herbivorním hmyzem**
(vzduchové bublinky, chlorofylové mutace)

Masožravost

- adaptace na nedostatek živin v půdě
- rostliny chytají drobné živočichy
- k tomu využívají metamorfované listy, nikdy však květy
- v evoluci je relativně vzácná:
 - *Oxalidales* – *Cephalotaceae*
 - (*Malpighiales* – *Passiflora foetida*)
 - *Caryophyllales* – *Dioncophyllaceae* (rod *Triphyophyllum*), *Droseraceae*, *Drosophyllaceae*, *Nepenthaceae*
 - *Ericales* – *Roridulaceae*, *Sarraceniaceae*
 - *Asterales* – *Styllidium*
 - *Poales* – *Bromeliaceae*

Asteridae

Rosidae

Liliopsida

Masožravost

http://www.gradinamea.ro/_files/Image/articole/original/drosera-capensis_all-red01.jpg

Drosera capensis (Droseraceae)

Masožravost

Dionaea muscipula (Droseraceae)

Masožravost

Genlisea sp. (Lentibulariaceae)

Masožravost

[http://www.pinguicula.org/images/Jan_Flisek/Jan%27s_2004/Sarracenia_purpurea_Switzerland\(HR\).jpg](http://www.pinguicula.org/images/Jan_Flisek/Jan%27s_2004/Sarracenia_purpurea_Switzerland(HR).jpg)

Sarracenia purpurea (Sarraceniaceae)

Masožravost

http://en.wikipedia.org/wiki/File:P_foetida_fruit.jpg

Passiflora foetida (Passifloraceae)

Parazitismus

- souvisí se ztrátou schopnosti růst samostatně
- poloparaziti nebo holoparaziti
- k proniknutí do CS využívají haustoria – metamorfované kořeny
- mezi nahosemennými existuje jediný druh *Parasitaxus ustus*
- u krytosemenných se vyvinul pouze u dvouděložných (*Magnoliopsida* a *Rosopsida*)
 - *Lurales* – *Lauraceae* – *Cassytha*
 - *Malvales* – *Cytinaceae*
 - *Malpighiales* – *Rafflesiaceae*
 - *Santalales* – *Santalaceae*, *Loranthaceae*, *Balanophoraceae*,
Misodendraceae, *Opiliaceae*
 - *Ericales* – *Mitrastemonaceae*
 - *Lamiales* – *Orobanchaceae*
 - *Solanales* – *Cuscutaceae*

Parazitismus

http://dendrome.ucdavis.edu/treegenes/species/oracjgg/parasitaxus_usta_general.jpg

<http://www.conifers.org/po/pa/parasitaxus1.jpg>

Parasitaxus ustus (Podocarpaceae)

Parazitismus

http://content2.eol.org/content/2009/07/24/04/21309_large.jpg

Cassytha filiformis (Lauraceae)

Parazitismus

Cytinus ruber (Cytinaceae)

Parazitismus

Thesium linophyllum (Santalaceae)

Parazitismus

Loranthus europaeus (Loranthaceae)

Parazitismus

Viscum minimum (Santalaceae)

Hyperparazitismus

Thesium sp. & *Cassytha ciliolata*

Ostnitost

- trny mohou být odvozeny od listu, palistu, stonku, či kořene
- sklerenchymatická výztuž je energeticky náročná
- má význam tam, kde by ztráta biomasy okusem herbivorů byla závažná

Ostnitost

Rosa micrantha (Rosaceae)

Ostnitost

Astragalus spinosus (Fabaceae)

Ostnitost

Robinia pseudacacia (Fabaceae)

Ostnitost

Prunus spinosa (Rosaceae)

Jedovatost, odpudivost

- alternativa či doplněk k ostnitosti
- má smysl tam, kde samotná ostnitost nestačí, případně se nevyplatí kvůli krátké vegetační sezóně
- zejména v suchých biotopech
- většina geofytů je jedovatých

Jedovatost

[http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/46/Narcissus_pseudonarcissus_\(daffodills\)_-_1.jpg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/46/Narcissus_pseudonarcissus_(daffodills)_-_1.jpg)

Narcissus pseudonarcissus (Amaryllidaceae)

Odpudivost

Allium ursinum (Alliaceae)

Odpudivost

Salvia officinalis (Lamiaceae)

Sklápění listů

- ochrana fotosyntetických orgánů proti poškození větrem či herbivory
- *Fabaceae, Oxalidaceae*

Sklápění listů

<http://pieknyogrod.cba.pl/wp-content/uploads/2010/06/mimosa-pudica.jpg>

Mimosa pudica (Fabaceae, Mimosoideae)

Sklápění listů

Oxalis triangularis (Oxalidaceae)